

På sporet af hysteriets gåde

Howdan kan det være, at der netop i perioden omkring år 1900 skete et voldsomt, næsten epidemisk udbrud af sygdommen hysteri hos især kvinder? En norsk idehistoriker har forsket i hysteriets guldalder.

Den unge kvinde er omtåget og reagerer ikke, når man taler til hende. Hun gnider hænderne voldsomt mod brystet og underlivet, hun slår ud med armene, kaster hovedet frem og tilbage under voldsomme vriddninger af kroppen, bider tænderne sammen ... for til sidst at blive liggende stiv, med udstrakte arme, som en korsfæstet.

Den 22-årige kvinde, som beskrives som en »arbejderske«, der i perioder har ernæret sig som tjenestepige, i andre som prostitueret, er blevet indleveret af politiet til Gaustad Asyl, Norges store offentlige sindssygehospital. Fysisk fejler hun tilsyneladende ikke noget, men mentalt er hun i stærkt oprør, og de efterfølgende mange måneder udgør en lang beretning om gentagne anfald, krampes, gråd, vredesudbrud og flugtforsøg vekslende med enkelte lysere perioder, hvor hun holder sig »rolig og ordentlig og kjæk og flink« i lang tid, som der står i journalen, og hun lover at blive »en ordentlig pige«.

Året er 1901 og midt i det, man efterfølgende har døbt hysteriets guldalder. I årtierne før og efter århundredskiftet blev et rekordstort antal kvinder indlagt og fik diagnosen hysteri – eller *insania hysterica* på læglatin.

I hele Europa var der tale om titusindvis af kvinder, der blev indlagt med hysteri, en gådefuld sygdom, som lægerne uden held jagtede forklaringen på. Også mænd fik diagnosen, men de udgjorde et mindretal, og hysteri står tilbage som en mandlig tilstand, der forbindes med kvindedeknet – helt op til nutidens brug af ordet hysterisk i hverdagsproget.

I 1920'erne var det imidlertid, som om hysteribølgen ebbede ud på uforklarlig vis. Diagnosen blev ganske vist afløst af en række underdiagnoser, men det massive antal kvinder i krampeanfald og voldsomme følelsesudbrud sås ikke længere.

Til skue for de lærde

»Vi tænker på den medicinske videnskab som noget sagligt og objektivt, men opfattelsen af sygdom farves stærkt af kulturen og af vore forestillinger om det mandlige og kvindelige«, siger den norske idehistoriker Hilde Bondevik.

I bogen 'Hysteri i Norge', som bygger på en doktorafhandling om emnet, tegner hun et detaljeret portræt af hysteribølgen, set gennem både lægefaglige, samfundsmæssige og litterære briller.

For også i kunsten og litteraturen trængte hysteriet sig på – dramatikerne Henrik Ibsens kvindeskikkelser Nora og Hedda Gabler var erklærede portrætter af hysterikere, mens den norsk-danske forfatterinde Amalie Skrams oplevelser som

indlagt på sindssygehospitaler i begge lande udgør en beskrivelse af hysteriet set med den kvindelige patients øjne.

Hysteriet er omgærdet af myter og fascination. Mest berømt af alle er de 'kliniske lektioner', som den franske psykiater Jean-Martin Charcot i 1880'erne holdt på sindssygehospitalet La Salpêtrière i Paris. Her strømmede læger, intellektuelle og forfattere til fra hele Europa – blandt andre Freud, August Strindberg og Knud Pontoppidan, der var Amalie Skrams 'onde' overlæge fra Kommunehospitalet – for at overvære fremvisningen af de kvindelige patienter.

Som på bestilling opførte disse kvinder deres hysterianfald med de lærde herrer som publikum og efter Charcots drejebog: først krampes og rystelser, som glider over i ukontrollable kropsvriddninger, dernæst følger lidenskabelige følelsesudbrud i form af fortvivelse og delirium, og til sidst munder det ud i, at patienten falder om i en katatonisk udmattelse med vidt spredte arme, som en korsfæstet.

Ingen tvivl om lidelsen

Det er en slags hysteriets teaterforestilling, Charcot iscenesætter, med kvinderne som mere eller mindre villige medspillere. Han har ligefrem en yndlingspatient, Marie Wittman, der under navnet

En del af grunden til, at hysteriet forsvinder, kan være, at indespærringen af kvinderne, både fysisk og mentalt, bliver mindre

Blanche fremvises igen og igen.

Også på Gaustad Asyl og andre af datidens psykiatriske hospitaler kan det virke, som om patienterne søger at leve op til lægernes forventninger om at passe ind i billedet af hysterikeren. Derfra og til at affejde det hele som teater er der dog et langt stykke vej, siger Hilde Bondevik.

»Der er for mig ingen tvivl om, at mange af disse patienter lider og er voldsomt forpint af deres sygdom«, siger hun. Derfor skal man også se med forbehold på både datidens kvindesagsforkæmpere og nutidens feminist, som gerne ser hysteriet som et oprør, en reaktion mod de snærende bånd i et mandsdomineret samfund, hvor især borgerskabets kvinder levede indespærret mellem hjemmets fire vægge og blev behandlet som umyndige børn af deres fædre og mænd.

Ibsens Hedda Gabler og Nora er begge kvinder, som nægter at acceptere den rolle, der er dem tildelt, og reagerer på den

ved at opvise tegn på sindssyge, der ligner de klassiske symptomer på hysteri. De er kvinder, der tydeligvis føler sig som fanger i et bur og reagerer ved at lade deres følelser helt tage magten og til sidst træde radikalt uden for normerne.

Blandt de begejstrede litteraturkritikere er den unge Amalie Skram, som påpeger, at Nora i sit ægteskab er som et »dresseret Barn«, der af ægtemanden Helmer bevilges mindre frihed end »en østerlandsk Slavinde«. Lykkeligvis overvinder Nora sine hysteriske tilløb og bryder i stedet ud og flygter – hun viser mandlig handlekraft, som modpol til det kvindelige følelseshysteri.

Mange andre patienter kom imidlertid – som den omtalte 22-årige arbejderske – fra samfundets underste lag. De levede ikke borgerfornuernes indespærrede liv, men kæmpede en hård kamp for at overleve.

Sygdomme uden klar årsag

Amalie Skram var selv i lange perioder psykisk syg og var indlagt, først på Gaustad Asyl og år senere havnede hun i hænderne på den danske overlæge Knud Pontoppidan på Kommunehospitalets 6. afdeling. Efterfølgende beskriver hun i romanen 'Professor Hieronymus' hovedpersonen Else Kants sygdom som et oprør og en magtkamp mod en stivsindet og

ISCENESAT. En hysterisk, næsten sanseløs 'Blanche' (Marie Wittman), med halvt blottet barm, udsat for de mandlige lægers kølige ekspertblikke – den klassiske scene fra Jean-Martin Charcots fremvisninger af hysteripatienter på Salpêtrière-hospitalet i Paris som gengivet af maleren André Brouillet i 1887.

TIDSTYPISK HYSTERIETS GULDALDER

Hilde Bondeviks bog 'Hysteri i Norge. Et sygdomsportræt' analyserer perioden 1875-1915, som gerne kaldes hysteriets guldalder. Bogen er udkommet på forlaget Unipub i 2009.

I Danmark har historiker Jette Møllerhøj forsket i hysteri med udgangspunkt i blandt andet journaler fra Kommunehospitalets 6. afdeling, samme sted som forfatterinden Amalie Skram var indlagt. Herom kan man læse i Den Jyske Historiker, 96, 2002, side 78-107.

autoritær, magtfuldkommen læge, som gør hende sindssyg, mens hun i virkeligheden blot trænger til hvile og omsorg.

»Amalie Skram fik aldrig diagnosen hysteri, men hun havde mange af symptomerne, og hun blev i offentligheden kaldt hysterisk«, siger Hilde Bondevik.

Det samme gjaldt den tids kvindesagskvinder generelt, de var »hysteriske i deres væsen«, hed det i den norske debat.

»Så en del af grunden til, at hysteriet forsvinder, kan være, at indespærringen af kvinderne, både fysisk og mentalt, bliver mindre. Ibsens egen læge mente, at der blev færre hysteritilfælde, fordi kvinderne fik mere frihed«, fortæller Hilde Bondevik.

Men hun minder om, at kvinder i dag lider af andre gådefulde sygdomme uden klare fysiologiske årsager: fibromyalgi og spiseforstyrrelser er måske nutidige kvinders reaktioner på det pres og stress, de føler sig udsat for – ikke i form af indespærring og begrænsninger, men måske det omvendte: frihed kombineret med alt for mange krav og forventninger?

»Der er i hvert fald nogle tråde tilbage i historien, som kan give nogle forklaringer på, hvordan sygdomme hænger sammen med kulturen og tidsånden«, siger Hilde Bondevik. dorrit.saietz@pol.dk

FRA THE GUARDIAN

SAM WHONG

Nettets svar på Noahs ark

150.000 af Jordens dyre- og plantearter er blevet registreret i den elektroniske Encyclopedia of Life, der blandt andet bruges til at forske i hemmeligheden bag et længere liv.

Da den amerikanske sociobiolog E.O. Wilson i 2007 modtog innovationsprisen TED Prize, fik han lov til at fremsætte et ønske. Hans ønske var, at nogen ville finansiere og grundlægge en gratis internetdatabase over alle kendte arter på kloden for at give forskerne »de fornødne redskaber til at arbejde for en bevarelse af Jordens biodiversitet«.

Inden der var gået to måneder, havde Wilsons vision om en digital Noahs ark fået økonomisk støtte på 65 millioner kroner fra to amerikanske fonde, MacArthur Foundation og Alfred P. Sloan Foundation, og i dag er Encyclopedia of Life (EOL)

en realitet. Fortegnelsen er vokset hurtigere, end nogen kunne forudsige og rummer i dag opslag over mere end 150.000 arter med bidrag fra 250 eksperter og 1.200 lægmænd. Og i sidste uge meddelte de amerikanske sponsorer, at de vil bidrage med yderligere 65 millioner kroner.

Databasens tekst, billeder og videoer er tilgængelige for alle interesserede, mens indholdet redigeres af eksperter. Offentligheden har bidraget med mere end 30.000 billeder via EOL's side på filde-lingsportalen Flickr. Når den afbildede arts identitet er blevet bekræftet af en ekspert, føjes billedet til artens side.

Målet er at samle oplysninger om samtlige 1,8 millioner kendte arter senest i 2017. Og det er netop for at hjælpe projektet med at opfylde denne målsætning, at sponsorerne trådte til igen:

»Ved at skabe en enkelt portal, som giver adgang til en internetdatabase for hver af de 1,8 millioner kendte arter, giver man forskere og beslutningstagere et glimrende redskab til bedre at forstå biodiversitet og forholde sig til forskellige plantefer-

Ved at samle og styrke de tilgængelige informationer om arterne har EOL også potentialet til at accelerere de videnskabelige opdagelser og fungere som en katalysator for biologisk forskning Arthur Sussman, vicedirektør, MacArthur Foundation

mer og dyrs varierende levevis«, siger Arthur Sussman, vicedirektør for MacArthur Foundation.

»Ved at samle og styrke de tilgængelige informationer om arterne har EOL også potentialet til at accelerere de videnskabelige opdagelser og fungere som en katalysator for biologisk forskning«.

Et eksempel på, hvad EOL kan gøre, er at dæmpe op for en invasiv art som hestekastanje-minermølet, som i dag gør skade på hestekastanje i hele Europa. Ved at levere beskrivelser af den slags arter og kort over deres udbredelse håber miljøforkæmpere på, at EOL kan hjælpe lokale myndigheder med hurtigt at få bugt med fremmede skadedyr.

En anden anvendelsesmulighed af Encyclopedia of Life er samtidig forskning i menneskelig aldring. Internetportalen Biology of Aging er et projekt, som forsøger at bruge data fra EOL til at sammenligne beslægtede dyr med forskellige levetider i et forsøg på at identificere gener eller andre faktorer, som kan rumme nøglen til et længere liv.

REDNINGSBÅD. Noahs Ark – her i Paul Gustave Dore's fortolkning – er ved at blive bygget op på internettet.

En nyere undersøgelse af flagermus giver for eksempel et hint om potentialet i denne fremgangsmåde. Tendensen er, at større dyr lever længere end mindre dyr, men flagermus lever længere end andre gnavnere af samme størrelse. Biologerne opdagede, at der var en sammenhæng mellem to flagermusarteres høje levealder og deres færre proteinskader sammenlignet med mus i samme størrelse. Det kunne tyde på, at forskningen i aldring bør kigge på proteinfunktionen.

»EOL gør medicinsk relevant forskning lettere ved at give forskere et lettilgængeligt referenceværk over (dyre)arternes videnskabelige og populære navne, kropsstørrelse, reproduktionsalder, levesteder, udbredelse, temperaturer og andet, som kan være relevant for at afsløre hemmeligheden bag et langt liv«, siger Holly Miller, projektleder af Biology of Aging. viden@pol.dk

www.eol.org er vejen til Encyclopedia of Life

Oversættelse: Lorens Juul Madsen